

**ДЕРЖАВНИЙ ЛІЦЕЙ-ІНТЕРНАТ
З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ
«КАДЕТСЬКИЙ КОРПУС» ІМЕНІ І.Г. ХАРИТОНЕНКА**

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА
ФРЕСКИ СОФІЙСЬКОГО СОБОРУ В КИЄВІ
ЯК ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ ВИВЧЕННЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРОДАВНЬОЇ РУСІ

**Вчитель:
Кормілець С.В.**

Суми - 2013

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА

Затверджено
на засіданні ПМО №7
«__» _____ 201__ року
протокол № _____

Голова ПМО _____

Навчальний предмет:
Фізична культура
Клас: _____
Вид заняття: *лекція*
Дата проведення: _____
взвод _____

Вчитель фізичної культури:
_____ С.В. Кормілець

**Тема уроку: ФРЕСКИ СОФІЙСЬКОГО СОБОРУ В КИЄВІ ЯК
ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ ВИВЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ СТАРОДАВНЬОЇ РУСІ**

Завдання:

1. *Ознайомити учнів з особливостями становлення і розвитку фізичної культури на території нашої держави;*
2. *Сформувати інтерес до занять фізичними вправами;*
3. *Сприяти вихованню ціннісного ставлення до свого організму в процесі занять фізичними вправами.*

Історія минулого, як і історичне осмислення сучасності, має величезне пізнавальне, виховне, теоретичне і практичне значення. Праці, що розкривають зміст самобутньої фізичної культури народів Київської Русі як складової частині загальної культури, грають важливу роль в спростуванні інсинуацій фальсифікаторів історії, що стверджують, ніби народам нашої країни одвічно була властива відсталість, ніби роль Русі в світовому культурному процесі була незначною, другорядною.

Вивчення історії фізичної культури минулих епох важливо ще і тому, що в народних формах фізичного виховання знаходять віддзеркалення етичний і естетичний ідеали народу – творця історії, всієї культури людського суспільства.

Разом з тим ряд джерел (літописи, літературні твори, фресковий і інший живопис) ще не вивчені повною мірою істориками фізичної культури. Це відноситься, зокрема, до фресок одного з найдавніших українських храмів – Софійського собору в Києві (Софії Київській).

Головний собор Київської Русі, колиски українського народу, був зведений на початку XI століття незабаром після хрещення Русі. Староруська феодальна держава із столицею в Києві існувала з IX до середини XII століття і була одною з найбільших і культурних держав Європи. Культура Київської Русі – важливий етап в історії української і світової культури. Вершини своєї могутності і розквіту держава досягла в період князювання Володимира (978–1015) і його сина Ярослава Мудрого (1019–1054). У Києві цього часу були школи, будувалися церкви, створювалися бібліотеки, отримав розвиток церковний живопис. Столиця була одною зі світових культурних центрів.

Підйому культури Стародавньої Русі сприяло введення християнства як державної релігії в 988 р., тобто 1000 років тому новий розвиток отримали література, живопис, архітектура, музика.

У культурному житті Київської держави особливу роль грав Софійський собор, будучи не тільки головним християнським храмом, але і загальнодержавним центром нової феодальної культури, а також місцем проведення урочистих зборів, прийому послів і тому подібне. Недивно, що він своїми формами і розписом відображав пануючі ідеї того часу – звеличення слави староруської держави, могутності феодального ладу, його ідеології, сили княжої влади. Все це знайшло відображення в архітектурі храму, його мозаїках і фресках. Разом з шедеврами світового мозаїчного мистецтва в прикрасі храму значне місце займає фресковий живопис, зокрема світський. Його значна частина присвячена відображенню окремих моментів, які можна розглядати як елементи фізичної культури.

Світські фрески сходових башт Софії відвіку привертають увагу істориків і мистецтвознавців. Проте представлене в даній розробці

дослідження їх з позицій оцінки фізичного виховання того періоду робиться вперше. У спеціальній літературі є лише загальна згадка про те, що на фресках Київської Софії «яскраво зображені моменти військових і мисливських змагань».

Про що ж розповідають фрески? Їх вивчення мистецтвознавці почали ще в середині минулого століття після звільнення живопису від пізніших масляних розписів. Останні дослідження впевнено переконують, що розписом є триумфальний великокнязівський цикл, що оповідає про важливу подію в історії староруської держави – укладенні матримоніального союзу при Володимирі Святославовичу в 988 р., який став прологом християнізації Русі. У стінописі башт отримали віддзеркалення ті історичні епізоди, які найповніше відповідали поставленому замовником розпису завданню – прославлянню Русі і великокнязівської династії: вшановування українських послів на константинопольському іподромі (південна башта), а також коронація в столиці Візантії нареченої Володимира Святославовича Ганни (північна башта). І хоча дія, зображена на фресках, відбувається в Константинополі, все ж таки можна пов'язати їх із староруським життям, яке йшло в руслі єдиного суспільно-історичного процесу. Ці сцени мали загальнозначущий характер, були знайомі і зрозумілі сучасникам і знаходили у них, мабуть, живий відгук – саме так можна пояснити їх появу в Софійському соборі.

Кормілець С.В.

Центральне місце в південній башті належить 14-метровій композиції «Іподром», що складається з декількох сцен, розташованих послідовно від низу до верху на стіні башти. Потрібно сказати, що верхова їзда, різного роду змагання, розваги на конях – були вельми поширені в Стародавній Русі. З літопису відомо, що, наприклад, князь Ізяслав Мстиславович на Ярославському «дворі» в

Києві влаштував бенкет зі змаганнями вершників (запис 1150 р.), хоча про споруди, подібні до візантійського іподрому, відомостей немає.

Інші фрески також, мабуть, пов'язані із згаданою історичною подією, але більшою мірою відображають сцени староруської дійсності. Так, на фресковій композиції «Скоморохи» (південна башта) зображені люди, що грають на різних інструментах. У цю групу входять і два акробати, розташовані справа: атлетичної статури чоловік тримає на плечі жердину, по якій підіймається хлопчик, що намагається дістати встановлену на жердині тарілочку. Мистецтво скоморохів (народних акробатів і музикантів), поширене на Русі, користувалося великою любов'ю народу.

Достовірна інформація про це міститься, зокрема, в документах Стоголового собору (1551 р.); ці питання сформульовані в ста розділах, ряд яких містить важливі відомості про побут народних мас, народні ігри і обряди («скоморохи», «гусельники» і т. п.).

У літературі по історії фізичної культури аналогічні матеріали приводилися як приклади боротьби церкви з народними іграми. Проте ці важливі джерела дозволяють оцінити характер, особливості, розповсюдження засобів фізичної культури серед народних мас. Глибоке, різностороннє

вивчення подібних історичних документів, на нашу думку, збагатило б уявлення про вітчизняну фізичну культуру минулих епох.

У нижній частині сходів (північна башта) розміщений епізод «Боротьба ряджених», що перекликається з українським звичаєм. «Ряджені», як наголошувалося вище, – складова частина багатьох народних свят на Русі. Поряд розташована сцена «Борці». Епізод з борцями, тіла яких переплелися в сутичці, асоціюється з широким розповсюдженням боротьби серед нашого народу, і у інших народів нашої і зарубіжних країн. У билинах про Іллю Муромця, Добриню Нікітіча Олексія Поповича і інших, як образно виразився академік Греков, «усних підручниках рідної історії» боротьба виступає як одна з найбільш поширених богатирських потіх.

Ряд фресок присвячений різним епізодам полювання. Так, фреска в південній башті зображає напад хижого звіра на вершника, який в різкому повороті вражає списом нападаючого на нього розлюченого хижака, мабуть барса. У північній башті зображено полювання на ведмедя: відважний вершник, різко обернувшись і зігнувши тулуб, б'є списом звіра, що гарчить, схопивши його лівою рукою за нижню щелепу.

Цікавий сюжет, що зображає полювання з гепардами (пардусами) на диких коней, – тарпанів, розташований на зведенні південної башти. Мисливці високо цінували цього ловецького звіра, втекти від якого було практично неможливо. Зрозуміло, що дресирувальники були сміливі, вправні і прекрасно фізично підготовлені. Під сценою полювання з гепардами розташований фрагмент композиції, що зображає полювання на вепра (дикого кабана). У верхній частині сходів цієї башти написана сцена полювання вершників на тарпана. Три вершники з арканом на величезній швидкості переслідують дикого коня, що мчить у відчайдушному галопі.

Сцени полювання, мабуть, не випадково займають значне місце у фрескових композиціях головного храму Стародавньої Русі. Полювання виступало як один з найважливіших засобів фізичного вдосконалення: виховання сміливості, мужності і інших морально-вольових якостей, бойової

підготовки як селян, простих воїнів, так і представників пануючого класу, князів. Про місце полювання у військово-фізичній підготовці знаті розповідає історичний літературний пам'ятник Стародавньої Русі «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям» (початок XII ст.). Верхову їзду (ристання) і полювання автор прирівнює до державних справ. Ділячись своїм життєвим досвідом з синами, Володимир Мономах розповідає: «Два тури кидали мене рогами разом з конем моїм, один олень колов мене, а з двох лосів один топтав ногами, а другий рогами бив. Дикий кабан у мене на стегні меч одірвав, ведмідь мені при самому коліні п'ятник прокусив, а лютий звір стрибнув до мене на сідло і коня разом зі мною повалив та доля зберегла мене...».

Отже, фресковий розпис башт Київської Софії, що відобразив державні потреби, суспільні інтереси і запити Київської Русі, свідчить про важливу роль фізичної культури в життєдіяльності наших предків, про рівень її розвитку. Фрески підтверджують і доповнюють інші історичні дані про широке розповсюдження, велику популярність різних ігор і фізичних вправ в Стародавній Русі. Про це красномовно говорить і сам факт художнього втілення на стінах головного собору країни, сцен, певною мірою пов'язаних з фізичним вихованням. Аналіз фресок заглиблює, збагачує наші уявлення про масштабність засобів фізичного виховання на ранніх історичних ступенях розвитку нашої Батьківщини, принаймні на багато десятиліть пересуває хронологічні рамки широкого розповсюдження народних ігор в Стародавній Русі.

Світський фресковий живопис Київської Софії – наочне свідчення тісних культурних зв'язків староруської держави з іншими країнами, зокрема з Візантією, взаємодії і взаємовплив культур різних народів як в області образотворчого мистецтва, так і в області фізичної культури.

Разом з тим зміст матеріалів зі всією очевидністю переконує в існуючій потребі більшої уваги з боку істориків фізичної культури до пам'ятників і

документів минулих епох як істотного джерела, що відображає генезис сучасної фізичної культури і спорту, підтверджує важливість подальших наукових пошуків в цьому напрямі, бо історія завжди актуальна, оскільки без минулого немає ні сьогодення, ні майбутнього.

Нарешті, Софійські фрески говорять нам про необхідність дбайливішого відношення до пам'ятників, що відображають народні форми фізичної культури, перш за все до ігор, які ми, на жаль, поступово втрачаємо, про рішучіші кроки по впровадженню національних видів спорту в практику фізичного виховання дітей і дорослих.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Грушевський М. Історія України.-К.: Либідь, 1991.-с. 48-52.

Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України.-Львів, 1992.-с.16-19.

История Киева: 3 т.-Киев: Наукова думка 1982.-т.1, с. 169-171.

Субтельний О. Історія України.-К.: Либідь, 1992.-с. 43-46

Інтернет ресурси

[http://uk.wikipedia.org/wiki/Софійський_собор_\(Київ\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Софійський_собор_(Київ))

<http://www.oldkyiv.org.ua/data/index.php?lang=ua>